

ชุมชนบ้านแม่กำปอง

บนเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบธรรมชาติป่าเขาลำเนาไพร มีน้อยคนนักที่ไม่รู้จัก “บ้านแม่กำปอง” หมู่บ้านเล็กๆ กลางหุบเขา แวดล้อมไปด้วยทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของป่าฝนใหญ่ในเขตอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตลอดทั้งปีมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาเยือนเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ปี 2543 ก็ได้เปิดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และจนถึงทุกวันนี้ชุมชนบ้านแม่กำปองยังคงรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและฐานทรัพยากรของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่น พร้อมกับความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่นับวันยิ่งเข้มแข็งมากขึ้น

จุดเริ่มต้นของหมู่บ้านแห่งการท่องเที่ยว

ย้อนกลับไปในปี 2539 นายธีรเมศร์ ขจรพัฒนภิรมย์ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่า “พ่อหลวงพรหมมินทร์” คือผู้นำคนสำคัญที่ชักนำคนในชุมชนแม่กำปองให้รู้จักกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งขณะนั้นยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายเช่นในปัจจุบัน

“สมัยนั้นหมู่บ้านแม่กำปองยังมีสิ่งที่จะต้องพัฒนาอีกเยอะมาก โดยเฉพาะ

สาธารณูปโภคต่างๆ ซึ่งชุมชนเราไม่มีงบประมาณของตนเอง ดังนั้นเมื่อผมเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ก็คิดว่าจะแก้ไขอย่างไร มัวแต่รอความช่วยเหลือจากภายนอกที่จะเข้ามาก็คงไม่ได้ ก็เลยมาคิดว่าชุมชนเรามีอะไรดี มีจุดเด่นอะไร

เรามีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เพราะเราเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่เขตป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของน้ำตก

แม่กำปอง ชุมชนเรามีวิถีชีวิตที่ต่างจากที่อื่นๆ โดยเฉพาะอาชีพเก็บใบเมี่ยงที่สืบทอดกันมานาน เรามีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ นิสัยใจคอของคนในชุมชนก็ค่อนข้างดีอยู่ ก็คิดว่าทุนต่างๆ เหล่านี้ที่เรามี หนีไม่พ้นเรื่องของการท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่จะไม่ทำลายต้นทุนของเรา”

ชุมชนบ้านแม่กำปองใช้เวลา 4 ปี ในการเตรียมความพร้อม ทั้งการศึกษา แนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จาก ชุมชนต่างๆ เช่น หมู่บ้านคีรีวง จังหวัด นครศรีธรรมราช การทำความเข้าใจกับ คนในชุมชนถึงวัตถุประสงค์ของการเปิดเป็น หมู่บ้านท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างกฎระเบียบ ร่วมกัน จากนั้นจึงได้ทำการเปิดเป็นหมู่บ้าน ท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่วันที่ 10 ธันวาคม 2543 เป็นต้นมา

บริหารจัดการด้วยหลัก “ธรรมาภิบาล”

นอกจากการเที่ยวชมความงามของ ธรรมชาติแล้ว นักท่องเที่ยวยังได้ศึกษาวิถี ชีวิตของชุมชน จากการกิน การอยู่อาศัยใน บ้านพักแบบ “โฮมสเตย์” ของชาวบ้าน โดย

มีการปรับปรุงบ้านพักส่วนตัวให้เป็นที่พัก เพื่อรับรองนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาพักค้าง คืนแบบอยู่ร่วมกับเจ้าของบ้าน และชุมชน ยังมีรายได้เพิ่มจากการประกอบอาหารเลี้ยง นักท่องเที่ยว เป็นโคกต้องถื่น นักดนตรี พื้นบ้าน รวมถึงการเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพ ต่าง ๆ เช่น กลุ่มแปรรูปกาแฟ หมอนใบชา เครื่องดื่มสมุนไพร นวดแผนโบราณ เป็นต้น

ทั้งนี้รายได้ที่เกิดจากการดำเนินงาน ของกลุ่มต่างๆ เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วจะนำเข้า “สหกรณ์บ้านแม่กำปอง” โดยมีคณะกรรมการ ของสหกรณ์เป็นผู้ดูแลและบริหารจัดการ รายได้ของชุมชน ซึ่งชาวบ้านแม่กำปอง ทั้งหมดต่างเป็นสมาชิกของสหกรณ์ และทุกปี จะมี การแบ่งเงินปันผลคืนให้แก่สมาชิกทุกคน อีกทั้งยังมีการเปิดโอกาสให้กลุ่มอาชีพต่างๆ สามารถยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย เพื่อนำไป พัฒนากิจการของกลุ่ม หรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ ของชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

ทุกๆ เดือน คณะกรรมการจะมีการ ประชุมชี้แจงรายรับ รายจ่าย และการ กระจายผลประโยชน์ของชุมชน รวมทั้ง วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน และเมื่อได้ข้อสรุปแล้วก็ประกาศให้

สมาชิกในชุมชนได้รับทราบ หรือบางกรณีหากเกิดข้อข้องใจสมาชิกก็จะปรึกษาหารือกัน ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดความไว้วางใจใน “ความโปร่งใส” และการกระจายรายได้ อย่าง “ยุติธรรม” ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดความร่วมมืออันดี

บนเส้นทางท่อกองเกี่ยวอย่างยั่งยืน

เป้าหมายหลักของการดำเนินกิจกรรม ท่อกองเกี่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านแม่กำปอง คือ สมาชิกในชุมชนต้องการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรของท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากที่ได้เปิดเป็นหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว สมาชิกในชุมชนยังเห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

มากยิ่งขึ้น มีการสร้างกฎระเบียบการอยู่อาศัยร่วมกันที่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การไม่ทิ้งขยะหรือสิ่งสกปรกลงสู่แม่น้ำที่ไหลผ่านบ้านแต่ละหลัง มีการแยกขยะ มีการตรวจตราและดูแลนักท่องเที่ยวไม่ให้รุกร้าทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการสร้างที่พักอาศัยที่ต้องสอดคล้องกับระบบนิเวศ เป็นต้น

สมาชิกในชุมชนเกิดความตระหนักในการดูแลและต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยอัธยาศัยไมตรีของเจ้าบ้านที่ดี มีความซื่อสัตย์ไม่โกงราคาสินค้าจวนกินพอดี และมีความจริงใจในการให้บริการ สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่ต่างกลับมาเยือนบ้านแม่กำปองซ้ำแล้วซ้ำอีก

นายประทีป นงคียา ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่กำปองคนปัจจุบันได้กล่าวว่า “ปัจจัยสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านมีความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวในปัจจุบัน คือ เป็นการดำเนินกิจกรรมจากความต้องการของคนในชุมชนที่ลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ไม่เหมือนกับที่อื่นๆ ที่เกิดจากการกระตุ้นของภาครัฐทำให้การดำเนินกิจกรรมไม่ยั่งยืน และที่สำคัญคือเราจะต้องทำให้ชุมชนเรามีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และยั่งยืนให้นานที่สุดเพราะมันคือประโยชน์ของพวกเรา คือรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว ซึ่งทุกวันนี้ที่มีกินมีใช้ก็เพราะการท่องเที่ยว ดังนั้นเราต้องยึดสิ่งเหล่านี้ให้อยู่กับเราให้นานชั่วลูกชั่วหลาน หรือนานที่สุดเท่าที่จะนานได้”

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

ความไม่เข้าใจของคนในชุมชน คืออุปสรรคสำคัญในช่วงเริ่มต้นของการดำเนินการ

ผู้นำชุมชนได้ใช้กระบวนการวิจัยท้องถิ่นเข้ามาสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน โดยได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) อีกทั้งยังมีศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน มหาวิทยาลัยพายัพ เป็นพี่เลี้ยงในการให้คำแนะนำปรึกษา ทำให้สามารถข้ามผ่านอุปสรรคต่างๆ ไปได้ จนทุกวันนี้ชุมชนบ้านแม่กำปองได้กลายเป็นแบบอย่างในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเป็นศูนย์เรียนรู้ในด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านแม่กำปองสามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็งคือ ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความตระหนักในสถานการณ์ปัญหาของชุมชน สามารถมองเห็นโอกาสในการพัฒนาชุมชนด้วยทุนดีภายในที่มีอยู่ มีความเสียสละ ซื่อสัตย์และโปร่งใสในการบริหารงาน

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการดูแลและรักษาสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะมูลฝอย การรักษาภูเขาระเบียบต่างๆ ของชุมชน และการต้อนรับดูแลนักท่องเที่ยว ฯลฯ ความร่วมมือและสามัคคีกันอย่างเข้มแข็งของชาวบ้านแม่กำปอง ทำให้จากหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวน ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีถนน บางครัวเรือนไม่มีอาชีพเป็นหลักแหล่ง สามารถพลิกวิกฤติเป็นโอกาสจนสามารถพัฒนาพื้นที่ให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ช่วยแก้ไขปัญหการว่างงานและการออกไปหางานทำนอกพื้นที่ในกลุ่มวัยแรงงาน เกิดการพัฒนาด้านอาชีพเสริม เด็กเยาวชนรุ่นใหม่เมื่อสำเร็จการศึกษา เริ่มกลับมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้อง

กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนก็ดีขึ้นตามมา

“สิ่งที่ชุมชนเราได้ร่วมสร้าง ร่วมทำกันมากกว่า 20 ปี ทุกวันนี้มีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่หมู่บ้านประสบความสำเร็จจนได้รับรางวัลระดับประเทศ ทำให้เรามีกำลังใจที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป สิ่งที่เราภูมิใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ คนในชุมชนแม่กำปองทุกคนมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด รู้คุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ เพราะตราบดีที่เราสามารถรักษา ‘คุณค่า’ ไว้ได้ ‘มูลค่า’ ก็จะไม่หาย และสิ่งนี้ก็จะหล่อเลี้ยงชาวแม่กำปอง ไปจนชั่วลูกชั่วหลาน...” นายธีรเมศร์ อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่กำปองกล่าวทิ้งท้าย